

Sosnowiec, 20.03.2024 r.

Data: 12.04.2024 09:54

KPRZ/2024/002067

Dr hab. Robert Krzysztofik, prof. UŚ

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Wydział Nauk Przyrodniczych

Uniwersytet Śląski w Katowicach

41-200 Sosnowiec, ul. Będzińska 60

e-mail: robert.krzysztofik@us.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Koziol-Słupskiej: „Efektywność wykorzystania dziedzictwa kulturowego przez samorzady gmin w rozwoju lokalnym na przykładzie województwa śląskiego”

Ogólne informacje o pracy

Rozprawa doktorska mgr Anny Koziol-Słupskiej zatytułowana jest: „Efektywność wykorzystania dziedzictwa kulturowego przez samorzady gmin w rozwoju lokalnym na przykładzie województwa śląskiego”.

1 RK

Rozprawa doktorska jest opracowaniem jednotomowym. Jej treść zawarta jest łącznie na 384 numerowanych stronach, w zmiennym zapisie i wydruku jedno- lub dwustronicowym. Praca doktorska podzielona została na: nienumerowany *Spis treści* i *Wstęp*, kolejno numerowane 5 rozdziałów tematycznych (wszystkie posiadają hierarchiczne układy podrozdziałów), a następnie – *Spostrzeżenia końcowe*, *Bibliografię*, *Spis tabel*, *Spis rysunków*, *Spis skrótów* oraz tabelaryczny *Aneks*.

Praca zawiera 59 rysunków oraz 42 tabele. Rysunki mają różny charakter (wykresy, mapy, ilustracje, schematy). Ciągłość numeracji tabel i rysunków odnosi się do poszczególnych rozdziałów. Dodatkowych 8 tabel zamieszczonych zostało w *Aneksie*. Z uwagi na temat pracy przydatny jest *Spis skrótów*. Rozdział *Bibliografia* podzielony został na następujące części: *Publikacje naukowe*, *artykuły*, *opracowania*, *raporty* (607 pozycji),

Konwencje, *uchwały*, *akty prawne* (47 pozycji) oraz

Netografia (24 pozycje, z podana datą dostępności).

W pierwszej z wymienionych części *Bibliografii*, Autorka wykorzystala 183 publikacje w języku angielskim (ponad 30% z liczby ogółem), a ponadto 8 w języku francuskim i 1 w języku słowackim. Publikacje w językach innych niż polski stanowiły łącznie ponad 30 % wszystkich zgromadzonych w tej części opracowania.

Układ pracy uważam za poprawny. Kolejność poszczególnych rozdziałów jest logiczna. Ułatwia także analizę rozważanego problemu. Poprawne są także objętość poszczególnych rozdziałów i proporcje pomiędzy nimi.

Język rozprawy jest odpowiedni. Narracja jest płynna i wyważona. Nie odczuwa się marginalizacji odniesień do poruszanych kwestii, z drugiej zaś strony nie ma wrażenia nadmiernego rozbudowywania i opisów. W całej pracy odnalazłem kilka literówek, w kilku miejscach miałem także wątpliwości co do stylu zdań. Uchybienia te uważam jednak za nieznaczające, a podstawą tego stwierdzenia są: objętość pracy, licznie używane skróty oraz specyfika oczekiwanego w takiej pracy skomplikowania faktów.

Tytuły rozdziałów tematycznych uważam za poprawne. Docelowo w publikacji książkowej, której potrzebę anonsuję już w tym miejscu, należałoby jedynie zrezygnować w rozdziale *Bibliografia* ze sformułowania: *artykuły*, skoro tuż przed nim pojawia się inne, o szerszym znaczeniu – *Publikacje naukowe*. Rekomendowałbym również w przyszłej monografii tradycyjny zapis rozdziału *Wnioski* zamiast *Spostrzeżenia końcowe*.

Ocena osiągnięcia naukowego

Ocenę rozprawy naukowej mgr Anny Koziół-Słupskiej omówię w odniesieniu do poszczególnych rozdziałów.

WSTĘP

Rozdział ten jest napisany poprawnie. W pierwszej jego części Autorka próbuje wskazać istotność badań nad dziedzictwem kulturowym w kontekście ważnych atrybutów i odniesień merytorycznych, a opartych na istniejących dyskursach naukowych, w każdym przypadku nawiązujących do tematu rozprawy.

Ważnym elementem tej części pracy jest omówienie luki badawczej, której wypełnienie za cel stawia sobie Autorka rozprawy doktorskiej. Wskazano zatem istotną rolę tego opracowania, jako naukowego podejścia do wieloaspektowo rozumianego dziedzictwa kulturowego i jego protekcji z punktu widzenia aktywności samorządu gminnego. To zrealizowane w dalszej części rozprawy zamierzenie badawcze ma fundamentalne znaczenie także w wymiarze pozaakademickim. Należy też zaznaczyć, że wypełnienie luki badawczej w odniesieniu do zagadnienia wykorzystania dziedzictwa kulturowego jako podmiotu w rozwoju lokalnym dla obszaru całej Polski jest wyzwaniem bardzo ambitnym. Jakkolwiek szczegółowe studia skoncentrowane zostały na gminach województwa śląskiego, to wcześniejsze etapy badań wymagały analiz właśnie w ujęciu ogólnopolskim.

Autorka by zrealizować swoje zamierzenia badawcze wskazała na 3 grupy pytań badawczych. Definiuje je jako te, które odnoszą się:

- do teorii badań nad dziedzictwem,
- praktyki badań nad dziedzictwem kulturowym oraz
- szczególnie zbadanych przykładów z województwa śląskiego.

Łącznie zadanych zostało 10 pytań badawczych. Mają one zróżnicowaną istotność w kontekście ogólnych założeń pracy. W dalszych częściach rozprawy Autorka podjęła się jednak próby odpowiedzi na wszystkie z tych pytań.

Jakkolwiek mgr Anna Koziół-Słupska wywiązała się każdorazowo z odpowiedzi na pytania badawcze, to uważam, jednak, że niektóre z nich można było zintegrować ze sobą. Na

przykład pytania: b i c, czy też pytania: d i e. W dalszej części rozprawy wyjaśnienia Autorki dotyczące kwestii poruszanych w tych pytaniach (relacyjność samorządu lokalnego względem atrybutu dziedzictwa kulturowego oraz instrumentarium samorządu w zarządzaniu zasobami dziedzictwa kulturowego) stanowią względnie spójną całość.

We *Wstępie* Doktorantka zarysowuje także kwestie stosowanych metod badawczych, danych źródłowych oraz uwarunkowań instytucjonalnych (Narodowy Instytut Dziedzictwa), które stanowiły podstawę analiz i wyjaśnień w kolejnych rozdziałach tematycznych. Na uwagę zasługuje konstrukcja autorskiego modelu dla wyjaśnień uwarunkowań wykorzystania narzędzi zarządzania dziedzictwem kulturowym (rys. 1).

ROZDZIAŁ 1. TEORETYCZNE ASPEKTY WYKORZYSTANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO CZYNNIKA ROZWOJU LOKALNEGO

W tym rozdziale Autorka dokonała szerszego przeglądu dotychczasowych rozważań na temat relacyjności rozwoju lokalnego i szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego. W pierwszym i drugim podrozdziale skupiła się na omówieniu teorii i koncepcji badawczych odnoszących się do zagadnienia rozwoju lokalnego. Z uwagi na wielość nie tylko opracowań, ale i wątków dotyczących tego zagadnienia wybór ten musiał być ograniczony. Doktorantka opisuje omawia zatem te ujęcia, które w jej przekonaniu wnoszą najwięcej do wyjaśnień roli dziedzictwa kulturowego w rozwój lokalny. Nie mam co do wyboru omawianych ujęć większych uwag. Docelowo natomiast można podrozdziały 1 i 2 ująć w ramach jednego wspólnego, nie korygując ich treści.

Podobną uwagę mam co do podrozdziałów 3 i 4. W tych częściach rozprawy przegląd teoretyczny w istotny sposób został ukierunkowany na relacyjność atrybutów rozwoju lokalnego i dziedzictwa kulturowego. W podrozdziale 3 skupiono uwagę na relacyjności statycznej, gdzie dziedzictwo kulturowe jest (powinno być) *condicio sine qua non* zasobem (fragmentem zasobu) rozwoju lokalnego. W podrozdziale 4 relacja ta ma wymiar dynamiczny. Mowa jest o oddziaływaniach dziedzictwa na rozwój lokalny.

Rozdział I rozprawy doktorskiej mgr Anny Koziol-Słupskiej oceniam bardzo dobrze. Widać w nim szerokie horyzonty badawcze Autorki, odczytanie oraz umiejętność wiązania ze sobą poszczególnych koncepcji i teorii badawczych. Autorka umiejętnie integruje omówienia kolejnych wyjaśnień teoretycznych własnymi zdaniem oraz w wybranych przypadkach

odniesieniami do nich. Pozwoliło to całościowo na realizację narracji spójnej merytorycznie. Nie jest to zawsze łatwe przy omawianiu skomplikowanych wyjaśnień teoretycznych. W tym przypadku uważam tą próbę za zdecydowanie udaną.

ROZDZIAŁ 2. ROLA SAMORZĄDU LOKALNEGO W WYKORZYSTANIU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO CZYNNIKA ROWOJU LOKALNEGO

Rozdział 2 rozprawy podzielony został na 4 podrozdziały, które ujmują zagadnienie dziedzictwa kulturowego w rozwoju lokalnym na zasadzie: *top-down*. W pierwszym z podrozdziałów Autorka wskazuje na wszystkich interesariuszy odgrywających rolę w kształtowaniu i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym. Ponieważ tym kluczowym jest samorząd lokalny, jemu poświęca 3 kolejne podrozdziały. Kolejno omawia ogólne założenia podmiotowości samorządu lokalnego w odniesieniu do istniejącego dziedzictwa kulturowego. Następnie (podrozdział 3) koncentruje się na efektywności wykorzystania dziedzictwa kulturowego przez samorząd gminny, by w końcu omówić instrumentarium będące do dyspozycji gmin w kontekście zarządzania tytułowym dziedzictwem.

Rozdział ten ma charakter wieloaspektowy. Z jednej strony Autorka w poszczególnych jego częściach odwołuje się do literatury przedmiotu, jak i istniejącego prawodawstwa, z drugiej zaś prezentuje wyjaśnienia autorskie. Mają one różny charakter – komentujący, opisujący, pogłębiający i uszczegóławiający, ale także polemiczny. Wyjaśnienia te oparte są zarówno na studiach literaturowych, jak i bogatej praktyce zawodowej oraz doświadczeniu przy konstrukcji założeń uwarunkowań dziedzictwa kulturowego z punktu widzenia prawno-administracyjnego. Uważam wszystkie te wyjaśnienia za wartość dodaną rozprawy. Z innego punktu widzenia uważam je za słuszne i w tych przypadkach, gdzie wymagają oceny i wdrożenia za oczekiwane.

W odniesieniu do treści omawianego w tym miejscu rozdziału mam dwie uwagi korekcyjne. Do podziału tzw. dziedzictwa problemowego dodałbym jeszcze dziedzictwo „nadmiarowe”, tzn. takie, gdzie w jednej gminie istnieje kilka cennych obiektów tego samego typu, a zagospodarowanie ich wszystkich przerasta możliwości finansowe samorządu lokalnego i (lub) innych interesariuszy.

Zrezygnowałbym także ze wskazywania regionu Sudetów (ujęcie regionalne) jako monokultury gospodarczej. Zgodzę się natomiast, że takie zjawisko występuje w tym regionie na poziomie lokalnym.

Na poziomie polemiki można też się zastanowić czy na schemacie 2.7 (s. 136) nie połączyć linią pól opisanych jako: „Ochrona zabytków” z „Instrumentarium gminy związane z pełnieniem przez nią roli właściciela obiektów zabytkowych.”

ROZDZIAŁ 3. ZAANGAŻOWANIE SAMORZĄDÓW GMINNYCH W ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM NA RZECZ ROZWOJU LOKALNEGO

Rozdział 3 rozprawy oparty został na badaniu: *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w samorządzie gminnym* z 2019 r. Wyniki tego ogólnopolskiego badania, które wykorzystala Autorka rozprawy stanowią pierwsze tak szerokie ich ujęcie. Formularz badawczy wysłany do wszystkich gmin w Polsce obejmował zestaw pytań i zagadnień podzielonych na 5 działów skupionych na elementarnych atrybutach w realizacji zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w gminach. Efektem badań Autorki rozprawy była agregacja otrzymanych danych w ujęciu regionalnym (wojewódzkim), a także uwzględniająca różne typy gmin. Graficznym elementem dokonanej agregacji były m.in. kartogramy pokazujące zróżnicowania w odniesieniu do badanych cech w podziale wojewódzkim.

Cennym osiągnięciem pracy była konstrukcja autorskiego wskaźnika obrazującego zaangażowanie samorządów gminnych w stosowanie narzędzi zarządzania dziedzictwem kulturowym. Konstrukcja wskaźnika opiera się na metodzie bonitacji punktowej, a przedmiotem analizy było 5 narzędzi zarządzania, które do dyspozycji posiadają gminy. Konstrukcję, zastosowanie i wyjaśnienia oparte o ten wskaźnik uważam za odpowiednie. Niewątpliwie może on być dobrym punktem wyjścia do analiz dla administracji publicznej.

Na podstawie badań realizowanych w tym rozdziale mgr Anna Koziol-Słupska stwierdziła, że zauważalne różnice w poziomie zaangażowani gmin względem dziedzictwa kulturowego uwidaczniają się raczej w typie gmin, niż lokalizacji geograficznej województw. Chociaż w przypadku wybranych cech i ta kwestia jest widoczna na kartogramach. Istotnym wnioskiem było stwierdzenie, iż większej atencji samorządu lokalnego w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego sprzyja fakt, iż dana gmina posiada status miasta na prawach powiatu.

Rozdział ten jest dobrze napisany. Mam tu jedynie uwagę o charakterze rekomendacji do przyszłej publikacji książkowej, aby spróbować także zbadać zależności przestrzenne w nawiązaniu do podziału na gminy lub powiaty (oczywiście dla wybranego regionu).

ROZDZIAŁ 4. CZYNNIKI WPLYWAJĄCE NA STOPIEŃ ZAANGAŻOWANIA SAMORZĄDÓW LOKALNYCH W STOSOWANIE NARZĘDZI ZARZĄDZANIA DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

O ile rozdział 3 rozprawy miał na celu przedstawienie pewnego obrazu zróżnicowań regionalnych w zakresie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w rozwoju lokalnym, o tyle w rozdziale 4 Autorka postawiła sobie za cel wyjaśnić istotę odmienności pomiędzy poszczególnymi typami gmin i ich przestrzennym rozmieszczeniem. Wyjaśnienia te oparła na 11 grupach czynników (zmiennych), które w jej wstępnych założeniach mogłyby determinować zaangażowanie samorządów lokalnych w kwestię dziedzictwa lokalnego. Wskazane grupy czynników miały charakter społeczno-ekonomiczny, przyrodniczy oraz przestrzenno-infrastrukturalny. Ich dobór i proporcje uważam za właściwe. Wyjaśnienia dotyczące tej kwestii Doktorantka oparła na badaniach opartych na analizie jednoczynnikowej i wieloczynnikowej. Każdej z nich poświęcony został w pracy osobny podrozdział. Jakkolwiek Autorka wskazała w pracy, że wszystkie czynniki wykazywały korelację ze zmienną objaśnianą, to etap badań oparty na analizie jednoczynnikowej nie jest wystarczający, aby wyjaśnić wiele uzyskanych wyników. Stąd decyzja o zastosowaniu metody regresji wieloczynnikowej. Ostatecznie Autorka stwierdza, że wyniki badań opartych na analizie jednoczynnikowej i wieloczynnikowej są względnie podobne i nie wyjaśniają (ogólnie) analizowanych zależności (wyjaśniają je w 24%).

Wyjaśnienia te widzi mgr Anna Słupska-Koziół w indywidualnych cechach, decyzjach i warunkach w danej gminie. Znane mi przypadki zróżnicowań w tym zakresie zdają się potwierdzać tę konstatację. Niemniej by można było utwierdzić się w takim przekonaniu potrzebne są badania, które w sposób naukowy przybliżyłyby do takiego przekonania. Niewątpliwie badania mgr Anny Koziół-Słupskiej zrealizowane w 4 rozdziale rozprawy doktorskiej stanowią milowy krok w tym kierunku. Do tego rozdziału mam jedną uwagę, związaną z organizacją tekstu. Otóż należy unikać w opracowaniach naukowych rozpoczynania (pod)rozdziałów od tabel lub rysunków (s. 208).

ROZDZIAŁ 5. STUDIA PRZYPADKÓW WYBRANYCH GMIN WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Wyjściem naprzeciw końcowym stwierdzeniom z rozdziału 4 było zbadanie przez Autorkę rozprawy podmiotowości dziedzictwa kulturowego jako elementu zaangażowania się w nie samorządów lokalnych województwa śląskiego. W tym przypadku Doktorantka przeanalizowała wszystkie gminy na wskazanym obszarze, dzieląc je zgodnie z wcześniejszymi założeniami na kilka typów – od miast na prawach powiatu do gmin wiejskich.

Na potrzeby badań nad zróżnicowaniem gmin na analizowanym obszarze mgr Anna Koziół-Słupska zaproponowała ich podział w zależności od uzyskanego stopnia. Ilustracją tych zróżnicowań był zestaw załączonych kartogramów i tabel. Także w tym przypadku uważam, że zaproponowane podziały i typy gmin zostały wyznaczone poprawnie.

Do tej części rozprawy mam dwie uwagi. Po pierwsze docelowo w monografii wskazane by było ściślej pilnować terminologii terytorialnej. Analizy prowadzone przez Autorkę dotyczyły wyłącznie województwa śląskiego, GZM oraz konurbacji katowickiej. Wszystkie inne określenia stosowane zamiennie są niepoprawne (Górny Śląsk *alias* województwo śląskie) lub wprowadzają pewien dysonans dla Czytelników mniej zorientowanych w regionalnych zróżnicowaniach (wielość określeń formy osadniczej w centralnej części województwa śląskiego). Druga uwaga ma charakter redakcyjny. W kartogramach należy dołączyć opis koloru niebieskiego.

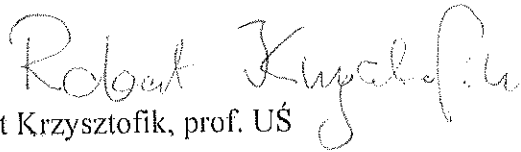
SPOSTRZEŻENIA KOŃCOWE

Ta część rozprawy doktorskiej ma charakter podsumowania i wniosków. Zostały one przedstawione narracją ciągłą, a najważniejsze elementy zaznaczono drukiem pogrubionym. Rozdział ten odnosi się do założeń wstępnych opracowania oraz sumuje zakres wiedzy nowej – wynikającej z badań Autorki oraz syntezy wiedzy istniejącej z uwzględnieniem wskazania luki badawczej, którą rozprawa wypełnia. Ta część opracowania napisana została poprawnie, chociaż jak już wspomniałem nadał bym jej tradycyjny tytuł – *Podsumowanie i wnioski*.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę całokształt rozprawy – jej zdecydowanie przeważające zalety, jak również pojawiające się niedoskonałości - stwierdzam, że mgr Anna Koziol-Słupska z dużym naddatkiem spełnia wymagania stawiane osobom kandydującym do nadania stopnia naukowego doktora.

Mając na uwadze przepisy określone w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. 2017 r., poz. 1789, z późn. zm.) w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669, z późn. zm.), wnoszę niniejszym do Wysokiej Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie o dopuszczenie mgr. Anny Koziol-Słupskiej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Dr hab. Robert Krzysztofik, prof. UŚ

Wniosek o wyróżnienie.

Zwracam się również z wnioskiem o wyróżnienie rozprawy doktorskiej mgr Anny Koziol-Słupskiej zatytułowanej: *„Efektywność wykorzystania dziedzictwa kulturowego przez samorządy gmin w rozwoju lokalnym na przykładzie województwa śląskiego”*.

Podstawą składanego wniosku jest:

- znaczący wkład merytoryczny w badania nad podmiotowością dziedzictwa kulturowego w Polsce, który istotnie wykracza poza ramy rozprawy doktorskiej,
- nowatorskie spojrzenie na przedmiot badań. Przy czym nowatorstwo to wynika z wartościowego połączenia treści merytorycznych z treściami o szeroko pojętym charakterze aplikacyjnym, nie tylko możliwym, ale i w znaczącym stopniu oczekiwanym do wdrożenia,
- pionierskość badań na dziedzictwem kulturowym Polski w takiej skali. Nie znane mi są badania, które ujmowały by to zagadnienie z naukowego punktu widzenia w takim stopniu,
- holistyczne spojrzenie na realizowany problem, uwzględniające zasób wiedzy dotyczący dziedzictwa kulturowego, płynnie powiązany z głównym nurtem rozważań,
- agregacja problemu badawczego w skali Polski, regionów i gmin, która w pracy ujęta jest w proporcjonalny dla każdej z tych jednostek sposób, zarówno od strony merytorycznej, jak i metodologicznej.

Robert Krzysztofik

Dr hab. Robert Krzysztofik, prof. UŚ